

TEISINIS ŠVIETIMAS KAIP PREVENCINĖ PRIEMONĖ PRIEŠ PATYČIAS MOKYKLOSE: MOKINIŲ IR MOKYTOJŲ SAMPRATOS

Dr. Živilė Vilma Jonynienė

Mykolo Romerio universitetas,
Socialinės politikos fakultetas, Edukologijos katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (8 5) 271 4610
Elektroninis paštas zivilej@mruni.eu

Agnė Bartkutė

Mykolo Romerio universitetas,
Socialinės politikos fakultetas, Edukologijos katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (8 5) 271 4610
Elektroninis paštas agnutytee@yahoo.com

Dr. Tomas Butvilas

Mykolo Romerio universitetas,
Socialinės politikos fakultetas, Edukologijos katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (8 5) 271 4610
Elektroninis paštas tbutvilas@mruni.eu

*Pateikta 2011 m. birželio 30 d.
Parengta spausdinti 2011 m. spalio 12 d.*

Anotacija

Šiame straipsnyje analizuojama patyčių paplitimo demografija Lietuvos ir pasaulio mastu. Kontekstualizuojamas patyčių prevencijos klausimas bendrojo lavinimo mokyklose. Taip pat empiriniu tyrimu išsiaiškinta teisinio švietimo kaip prevencinės priemonės prieš patyčias galimybės bendrojo lavinimo mokykloje mokinių ir mokytojų supratimu. Konstatuojama, kad teisinis švietimas – naudingas patyčių prevencijos būdas: remiantis tyrimo duomenimis, nurodoma, kad teisinis švietimas svarbus moksleivio gyvenime, o jo metu gautos teisinės žinios, respondentų manymu, padeda ugdyti teigiamas moksleivių savybes, tokias kaip teisių gerbimas, pilietiškumas, teisinė sąmonė, tolerancija, atsakomybės jausmas ir kt., kurios yra priešingos mokyklose dar vis vyraujančiam smurtui, patyčioms, nepagarbai ir kitiems žeidžiantiems veiksams.

Reikšminiai žodžiai: patyčios, patyčių prevencija, teisinis švietimas, žmogaus ir vaiko teisės.

Įvadas

Smurtas ugdymo įstaigose itin aktuali problema pasaulyje, o Lietuvoje ypač – Pasaulinės sveikatos organizacijos 1994–2006 m. atlikto tarptautinio tyrimo duomenimis, Lietuva pirmąją tarp Europos šalių pagal patyčių paplitimą tarp mokinių. Šios organizacijos duomenimis, net 70 proc. Lietuvos mokinių patiria patyčias ir beveik toks pats skaičius patys tyčiojasi iš kitų (LR ŠMM, 2009; Zaborskis, Cirtautienė, Žemaitienė, 2005). Lietuvoje atliktų tyrimų duomenimis, apie 70 proc. mokinių bent kartą yra patyrę patyčių, o apie trečdalis respondentų patyčias nurodė patiriantys dažnai – bent kartą per savaitę (Targamadžė, Valeckienė, 2007). Patyčių kultūra akivaizdžiai prieštarauja žmogaus teisių, taikos kultūros principams.

Žmogaus teisėmis siekiama kurti pagarbos, teisingumo, tolerancijos, taikos ir neprievartos kultūrą. Žmogaus teisės įtvirtina fundamentalias, visuotines vertybes, normas, moralinius vertinimus, būtinus taikos (neprievartos) kultūrai įtvirtinti. Siekiant, kad žmogaus teisės taptų kiekvieno žmogaus savastimi, vertybe bei elgesio norma, būtina apie jas kalbėti, mokytis atpažinti žmogaus teisių pažeidimus ir netoleruoti jų, bet ugdytis aktyvią kovos už kiekvieno žmogaus teises poziciją.

Šiuolaikiniame pasaulyje žmogaus (ir vaiko) teisių supratimas ir žinojimas yra atsakingos visuomenės požymis (Česonienė, Bičiukienė, 2009), o pagrindinių teisių ir laisvių žinojimas jaunimui yra ne tik pareiga, bet ir teisė – gauta gimstant, ir ją įgyvendinant mokomąją programą turėtų išeiti visi. Valstybėse, Europos Tarybos narėse, kuriose žmogaus teisės ne tik deklaruojamos, bet yra sudėtinė teisinės sistemos dalis, žmogaus teisės turi sudaryti moksleivių teisinio švietimo dalį (Lister, 1996). Žmogaus teisių švietimas yra svarbus ir ilgalaikis indėlis rūpinantis žmogaus teisių pažeidimų prevencija (OHCHR, 2011).

Pastaraisiais metais Lietuvoje teisinio švietimo poreikį, aktualijas ir plėtrą daugiausiai tiria ir analizuoja autoriai (Kairienė, 2009; Prakapas, 2008; Toleikienė, 2006; Motiejūnaitė, 2008; Šmidkaitė, 2009; Aleksonytė, 2011 ir kt.), daugiau akcentuojan-

tys teisinio švietimo prevencinį aspektą. Tačiau tyrimų apie teisinio švietimo sąsajas su patyčių prevencija nei Lietuvos, nei užsienio mokslo publikacijose neaptikta. Tad šiame tyrime tikrinama hipotezė, jog teisinio švietimo vaidmuo patyčių prevencijoje neabejotinai svarbus.

Šio tyrimo **tikslas** – atskleisti mokytojų ir 8–10 klasių mokinių nuostatas į patyčių prevencijos galimybes per mokymą apie žmogaus teises.

Tyrimo **objektas** – pedagogų ir mokinių nuostatos į teisinio švietimo svarbą stengiantis užkirsti kelią patyčioms bendrojo lavinimo mokyklose.

Tyrimo uždaviniai:

1. Ištirti patyčių paplitimo mastą.
2. Išsiaiškinti, ar mokytojai ir vyresniųjų klasių mokiniai teisinį švietimą mato kaip patyčių prevencijos būdą.
3. Nustatyti, kokie dalykai, žinios ir įgūdžiai mokiniams ir mokytojams teisiniame švietime atrodo svarbiausi.
4. Atskleisti mokinių ir mokytojų nuostatų į teisinio švietimo svarbą skirtumus.

Tyrimo metodika. Empiriniu tyrimu išsiaiškinta teisinio švietimo kaip prevencinės priemonės prieš patyčias galimybės bendrojo lavinimo mokykloje. Tuo tikslu atsitiktine tvarka pasirinktose dviejose Vilniaus bendrojo lavinimo mokyklose apklausti 144 mokiniai (73 mergaitės ir 71 berniukas), besimokantys aštuntoje–dešimtoje klasėje (14–17 metų). Taip pat 98 įvairių mokomųjų dalykų mokytojai, pasirinktą apklausos dieną buvę mokykloje ir sutikę atsakyti į anketoje pateiktus klausimus. Įvairius dalykus dėstantys mokytojai pasirinkti žinant, kad pilietiškumo pagrindai, kurių metu dėstomas teisinis švietimas, integruojami į įvairius dalykus (*pagal Bendrąją pilietinio ugdymo programą, patvirtintą Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2004 m. liepos 5 d. įsakymu Nr. ISAK-1086*).

Anketos pedagogams ir moksleiviams sudarytos tikslingai šiam tyrimui, remiantis teorine analizuojamo klausimo studija ir siekiant išsiaiškinti mokytojų ir 8–10 klasių mokinių sampratą apie patyčių prevencijos galimybes per teisinį švietimą. Anketos mokiniams ir mokytojams panašios, sudarytos iš 12-os (mokytojams) ir 15-os (mokiniams) uždaro tipo klausimų ir vieno atviro. Mokiniams pateikiami 3 papildomi klausimai apie jų asmeninę patyčių ir teisinio švietimo patirtį. Patyčių apibrėžimas klausimyne nebuvo pateiktas, siekiant nustatyti respondentų asmeninę patirtį apie patyčias. Mokinių klausta, ar jie mokykloje jaučiasi saugūs; visų respondentų klausta, ar savo mokykloje jie pastebi tarp moksleivių pasikartojančias patyčias; jei taip, tai kaip dažnai jos kartojasi.

Susitarus su mokyklos administracija, didžioji dalis anketų išdalyta tiesiogiai, t. y. straipsnio bendraautorei dalyvaujant apklausoje. Nedidelė dalis anketų palikta mokyklose pedagogams, sutikusiems bendradarbiauti. Jie anketas išdalijo mokiniams bei užpildytas grąžino. Anketoje buvo nurodytas apklausos tikslas ir pažymėta, kad klausimynas yra anoniminis. Šie dalykai respondentams akcentuoti ir žodžiu apklausos pradžioje. Tyrimas atliktas laikantis pagrindinių etinių tyrimo principų – pagarbos, konfidencialumo, anonimiškumo, geranoriškumo.

Patyčių samprata bei jų paplitimas Lietuvoje

Sistemingi patyčių tyrinėjimai pradėti septintajame–aštuntajame dešimtmetyje, ypač jais susidomėta Švedijoje, o netrukus patyčių reiškinys pradėtas tyrinėti ir kitose šalyse (Povilaitis, Valiukevičiūtė, 2006). Lietuvių kalboje nėra tikslaus termino, apibūdinančio patyčių reiškinį, kuris atspindėtų visą elgesio įvairovę, būdingą patyčioms. Galima rasti įvairių žodžių, skirtų šiam reiškiniui įvardyti: *priekabiavimas, priekabės, užgauliojimas, ujimas, kabinėjimasis, skriaudimas, pažeminimas, erzinimas* (Povilaitis, Valiukevičiūtė, 2006). V. Targamadžė, D. Valeckienė (2007) nurodo tokią patyčių sampratą: tai sąmoningas, neišprovokuotas, nuolatinis vieno asmens ar grupės fizinis ar žodinis kito asmens užgauliojimas siekiant sukurti nuolatinis prievartos ar įžeidinėjimų modelius. Patyčių reiškinį mokyklose tyrinėjantys įvairių šalių mokslininkai šią problemą apibrėžia skirtingai. Tačiau vieningai sutariama, kad būtina skirti tokias patyčių ypatybes kaip *pasikartojamumas, nelygus aukos ir skriaudėjo jėgos santykis bei sąmoningas skausmo ir kančios silpnesniui asmeniui sukėlimas* (Girdvainis, Pocevičienė, 2009). R. Povilaitis, J. Valiukevičiūtė (2006) skiria tokias svarbiausias patyčių savybes: *tyčiniai veiksmai, pasikartojimas, psichinės ir fizinės jėgos persvara*.

Taip pat šiuo metu pasaulyje dėl sparčiai didėjančio informacinių technologijų vartojimo vis daugiau plinta nauja patyčių forma – *elektroninės patyčios*. Jos apibrėžiamos kaip agresyvus tyčinis bei pasikartojantis laike vieno individo arba grupės žmonių prieš auką nukreiptas veiksmas elektroninėje erdvėje, kai auka negali lengvai apsiginti (Smithas, Mahdavi, Carvalho, Tippettas, 2006, pgl. Valickienė, Žukauskienė, Raižienė, 2009). Tai patyčios elektroniniais laiškais, trumposiomis žinutėmis, pokalbių svetainėse, interneto tinkle, skaitmeninėse žinutėse arba žinutėse, siunčiamose į mobilių telefoną (Valickienė, Žukauskienė, Raižienė, 2009). Elektroninės patyčios galbūt gali padaryti daugiau emocinės žalos nei įprastos (t. y. tradicinės) patyčios, nes jos gali vykti 24 valandas per parą. Taikant informacines technologijas, informacija plinta itin greitai, virtualioje erdvėje sunku pašalinti jų turinį ir dažniausiai elektroninės patyčios yra anoniminės (pgl. Valickienė, Žukauskienė, Raižienė, 2009). Taigi neigiamo pobūdžio informacija apie asmenį auką pasiekia ar gali pasiekti daug daugiau žmonių, atitinkamai savo mastu prislėgdama auką.

Patyčios yra vienas iš pagrindinių veiksnių, smarkiai žalojančių vaikų psichikos sveikatą ir trukdančių saugiai jaustis mokykloje, namuose, gatvėje. Ilgalaikis patyčių poveikis neišvengiamai daro neigiamą įtaką ne tik jauno žmogaus, bet ir suaugusiojo asmenybei. Vystosi vadinamasis išmuktas bejėgiškumas („*esu nieko vertas*“, „*taip man ir reikia*“). Vaikystėje patirtos patyčios gali provokuoti ir psichosomatines ligas. Baimingumas, nerimas, taip pat agresyvumas kitų atžvilgiu būdingas suaugusiesiems, iš kurių vaikystėje buvo tyčiojama. Įvairiose šalyse atliekami tyrimai rodo, kad dėl patiriamo ilgalaikio emocinio smurto mokykloje išlieka neigiamų asmenybės raidos pėdsakų, pažeidžiama fizinė ir psichinė sveikata. Priekabiavimą patiriantys paaugliai pasižymi ne tik emocinės, bet ir fizinės sveikatos sutrikimais; patyčias patiriantys vaikai dažniau nei kiti bendraamžiai jaučiasi nelaimingi, pikti, liūdni, negebantys susidraugauti su kitais vaikais, nepalankiai vertina savo fizinę išvaizdą ir fizines galimybes;

nepasitenkinimas socialine aplinka pasireiškia mokyklos nemėgimu, išreikštu vienišumu, izoliavimusi, nedalyvavimu (Rigby, 2003).

V. Targamadžė, D. Valeckienė (2007) nurodo, jog patyčių atsiradimas siejamas ir su mokinių tarpusavio dominavimo bei konkuravimo teorija, kai pereinant iš pradinio ugdymo sistemos į dalykinį ugdymą kartu prasideda ir intensyvūs kūno pokyčiai, susiję su brendimo pradžia. Patiriamas ir stebimas smurtas gali sukelti ilgalaikes neigiamas pasekmes vaikų bei jaunuolių psichologinei savijautai (Grigutytė, Salialionė, Skučaitė, Karmazė, 2008).

Kadangi mokykla vaikui yra lyg antroji bendruomenė, į kurią patenka po šeimos ir kurioje socializuojasi, įgauna tam tikrus elgesio, bendravimo su bendraamžiais ir vyresniais žmonėmis įgūdžius, todėl didelis patyčių paplitimas mokykloje gali daryti neigiamą įtaką moksleivių ir mokytojų saugumo jausmui. Mokiniai gali jaustis ne tokie saugūs, ne tokie patenkinti mokyklos gyvenimu. Patyčios veikia ne tik tuos, kurie įsitraukia į patyčias ar patiria jas, bet ir stebėtojus.

Kalbant apie prevenciją, visų pirma svarbiausia pats požiūris į patyčias – svarbu laikytis požiūrio, jog patyčios yra nepriimtinas, netoleruotinas elgesys (nei santykiuose tarp vaikų, nei tarp vaikų ir mokytojų, nei tarp žmonių apskritai). Anot D. Olweus (pgl. Girdvainis, Pocevičienė, 2009), suaugusiųjų įsitraukimas į patyčių prevenciją yra vienas pagrindinių veiksnių, lemiančių jo sėkmę. Žiūrint kompleksiskai, smurtinio elgesio (patyčių) prevencijos veikloje reikšmingos ir vienaip ar kitaip dalyvauja įvairios socialinės institucijos – šeima, bendraamžiai, žiniasklaida, mokykla, policija, vaiko teisių apsaugos tarnyba, globos įstaigos, darbo biržos, nevyriausybinės organizacijos, laisvalaikio praleidimo vietos, profesinio mokymo ir kitos mokslo įstaigos.

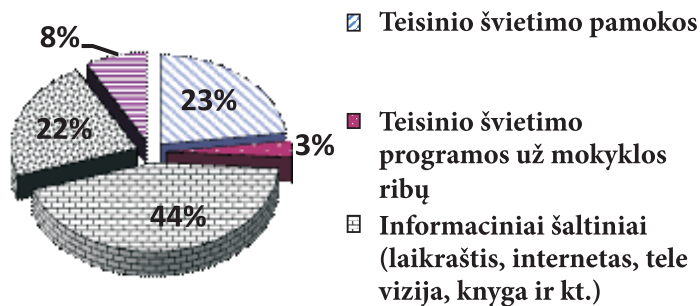
Teisinio švietimo galimybės patyčių prevencijoje

Pagal Teisės instituto interneto svetainėje pateikiamą „Nusikalstamumo ar smurtinio elgesio (patyčių) prevencijos kompleksškumo“ schemą, *teisinio švietimo* funkcija priskirta švietimo / mokslo įstaigoms bei policijai. Atliktas empirinis tyrimas – apklausa. Tyrime dalyvavo 242 tiriamieji: 98 įvairių disciplinų mokytojai ir 144 aštuntų–dešimtų klasių mokiniai (14–17 metų) iš dviejų Vilniaus miesto mokyklų. Moksleivių apklausai atsitiktiniu būdu pasirinktos po vieną aštuntą, devintą ir dešimtą klasę abiejose mokyklose.

Tyrimo rezultatai apie patyčių paplitimą rodo, kad 35 proc. moksleivių vienaip ar kitaip susiduria su patyčiomis kasdien (bent jau mato jas), dar 27,5 proc. – du ir daugiau kartų per savaitę. Mokytojai atitinkamai patyčias pastebi kasdien – 59 proc., du ir daugiau kartų per savaitę – 22 proc.

63 proc. pedagogų ir 67 proc. moksleivių nurodė, kad jų mokykloje vieną kartą per savaitę vykdomas teisinis švietimas. Dažniausiai tai daroma per pilietinio ugdymo pamokas (51 proc. mokinių ir 38 proc. pedagogų teigimu), klasės valandėlėse (19 proc. ir 15 proc. atsakymų) ir istorijos pamokose (10 proc. ir 18 proc.). Tačiau pagrindiniu teisinių žinių šaltiniu didžiausia dalis mokinių (44 proc.) nurodo informacinius

šaltinius: laikraštį, internetą, televiziją, knygą ir kt., namai ir mokykla pagrindiniai teisinių žinių šaltiniai atitinkamai 22 ir 23 proc. respondentų (1 pav.).

1 pav. Moksleivių apklausos apie pagrindinių jų teisinių žinių šaltinių rezultatai (proc.)

Anot R. Žilinskienės ir R. Prakapo (2008), teisinis ugdymas yra sistemingas ir teigiamas poveikis teisei sąmonei kaip pradiniam teisinės kultūros elementui, kurio tikslas ugdyti asmens valią, pasiryžimą elgtis teisėtai bei skatinti palankią asmens motyvaciją teisėtai elgtis. Siekiant išsiaiškinti, kokios moksleivių savybės ugdomos teisinio švietimo užsiėmimų metu, mokytojams ir mokiniams buvo pateikta dešimt teiginių, su kuriais jie galėjo sutikti arba nesutikti.

Tyrimo rezultatai rodo, kad didžioji dalis respondentų su pateiktais teiginiais sutinka (1 lentelė). Todėl daroma prielaida, kad teisinis švietimas gali ugdyti teigiamas moksleivių savybes, tokias kaip teisių gerbimas, pilietiškumas, teisinė sąmonė, tolerancija, atsakomybės jausmas ir kt.

1 lentelė. Savybės, ugdomos teisinio švietimo užsiėmimų metu

Eil. Nr.	Teiginiai	Pedagogų atsakymų rezultatai			Moksleivių atsakymų rezultatai		
		Taip	Ne	Ne žinau	Taip	Ne	Ne žinau
1.	Skatinama gerbti teises	-	-	-	8 %	21 %	-
2.	Ugdomas pilietiškumas	-	3 %	3 %	8 %	16 %	-
3.	Ugdoma teisinė sąmonė	-	-	-	6 %	29 %	-
4.	Ugdoma tolerancija	-	5 %	6 %	10 %	21 %	-
5.	Ugdomas atsakomybės jausmas	-	-	5 %	13 %	16 %	-
6.	Ugdoma dorovinė sąmonė	-	3 %	6 %	11 %	28 %	-
7.	Skatinamas visuomeninių vertybių ugdymas	-	-	17 %	8 %	30 %	-
8.	Skatinamas savarankiško mąstymo ugdymas	-	6 %	11 %	23 %	23 %	-
9.	Padedą identifikuoti pozityvias ir negatyvias žmogaus teises	-	-	20 %	12 %	33 %	-
10.	Neugdomos jokios savybės	17 %	-	-	6 %	-	24 %

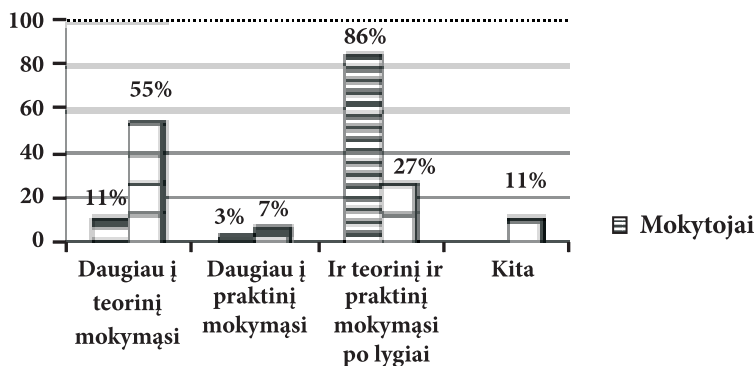
Kad teisinio švietimo užsiėmimų metu moksleiviai suprastų demokratinės, humanistinės ir pilietinės visuomenės formavimosi kultūrinės, istorinės bei teisinės prielaidas, svarbu juos supažindinti su šiais aspektais. Todėl apklausos metu pedagogų ir moksleivių buvo paklausta, kas turėtų būti ugdoma, siekiant atskleisti svarbiausius švietimo apie žmogaus teises aspektus.

2 lentelė. Pedagogų ir moksleivių atsakymų į klausimą, kas turėtų būti ugdoma, siekiant atskleisti svarbiausius švietimo apie žmogaus teises aspektus, rezultatai

Eil. Nr.	Pedagogų atsakymų rezultatų išsidėstymas pagal eiliškumą (didžiausi įverčiai %)	Eil. Nr.	Moksleivių atsakymų rezultatų išsidėstymas pagal eiliškumą (didžiausi įverčiai %)
1	Kitų žmonių teisių vertinimas bei užuojautos tiems, kas neturi teisių, skatinimas	1.	Mąstymo bei veiklos įgūdžių skatinimas
2	Kito žmogaus išankstinių nuostatų pripažinimas, tolerantiškų pažiūrų ugdymas	2.	Svarbiausių šiandienos žmogaus teisių pažeidimų apžvalga
3	Mąstymo bei veiklos įgūdžių skatinimas	3.	Kitų žmonių teisių vertinimas bei užuojautos tiems, kas neturi teisių, skatinimas

Per teisinio švietimo užsiėmimus mokiniai labiausiai norėtų: įgyti mąstymo ir veiklos įgūdžių (2 lentelė); apžvelgti svarbiausius šiandienos žmogaus teisių pažeidimus, būti skatinami ir mokomi pagarbos kitų žmonių teisėms bei užuojautos tiems, kas neturi teisių. Santykinai mažiausiai moksleiviams rūpi individų, grupių ir tautų teisių sąryšis; šiuolaikinių deklaracijų, konvencijų, susitarimų apžvalga; istorinės raidos supratimas. Lyginant su mokytojų atsakymais, matyti, jog mokytojai gerokai mažiau reikšmės skiria šiandienos žmogaus teisių pažeidimų apžvalgai (2 lentelė).

Tyrimu siekta atskleisti ir respondentų nuomonę apie tai, į kokią veiklą jų mokykloje orientuotas teisinis švietimas – teorinį ar praktinį mokymąsi.

2 pav. Moksleivių ir pedagogų nuomonė apie tai, į kokią veiklą orientuotas teisinis švietimas jų mokykloje

Tyrimo rezultatai rodo, kad mokytojai ir mokiniai skirtingai mato realią teisinio švietimo užsiėmimų veiklą, jos formas – daugiau nei pusė pedagogų (86 proc.) teigia, kad jų mokykloje teisinis ugdymas labiau orientuotas į teorinį ir praktinį mokymąsi po lygiai; tuo tarpu daugiau nei pusė mokinių (55 proc.) mano, kad jų mokykloje teisinis švietimas labiau orientuotas į teorinį mokymąsi (žr. 2 pav.). Galima daryti prielaidą, kad teoriškai mokytojai pripažįsta praktinio mokymosi svarbą pamokoje, orientuojasi į tokias veiklas, tačiau nepakankamai efektyviai, nes mokiniai yra užfiksavę daugiau teorinį mokymą.

Tyrimu siekta išsiaiškinti, su kokiais tarptautiniais ir nacionaliniais dokumentais teisinio švietimo pamokose moksleiviai yra supažindinami – moksleivių klausta, su kokiais jie yra susipažinę; mokytojų klausta, kokie dokumentai, jų manymu, yra svarbesnieji teisiniame švietime. Tai išsiaiškinti svarbu, nes žmogaus ir vaiko teisių dokumentai įteisina humanistines vertybes ir elgesio normas. Šiais dokumentais siekiama įtvirtinti taiką pasaulyje. Suvokiama, kad taikai įtvirtinti būtinas taikus žmonių tarpusavio sambūvis kasdieniame gyvenime, taip pat ir augančio, sparčiai besiformuojančio vaiko gyvenime: būtina visas vaiko auklėjimo-ugdymo praktikas grįsti taikiais, pozityviais, pagarba kiekvienam žmogui grįstais metodais (Jonynienė, 2011).

Mokytojų ir moksleivių sampratos apie tai, kokios teisinio švietimo temos galėtų būti patyčių prevencijos būdais, išsiskyrė: *moksleiviai* siūlytų daugiau dėmesio skirti teisėto elgesio mokymui per pavyzdį, t. y. per praktinį veikimą (demonstruojant pavyzdžiais); *pedagogų* manymu, patyčių prevencijai didžiausią įtaką gali turėti teisėtumo mokymas, padėsiantis suprasti bei perimti teisingo elgesio principus bei jais vadovautis gyvenime.

Apibendrinant tyrimo rezultatus verta atkreipti dėmesį į pasikartojantį moksleivių ir pedagogų vertinimą, kas svarbiausia teisiniame švietime, išsiskyrimą – moksleiviai daugiau norėtų ugdytis mąstymo ir veiklos įgūdžius (1 lentelė) taikant pavyzdžio metodus, remiantis pavyzdžiais aplinkoje (44 proc. atsakiusiųjų, 2 lentelė): vaizdinėmis priemonėmis, teigiamais suaugusiųjų (ar kitų) elgesio pavyzdžiais ir kt. (2 lentelė), analizuojant žmogaus teisių pažeidimus (1 lentelė). Pedagogų manymu, moksleivių teigiamo elgesio ugdymui, kaip patyčių prevencijai, didžiausią įtaką turėtų teisėtumo mokymas (36 proc. atsakiusiųjų temų priskirta teisėtumo kategorijai) naudojantis teisinio auklėjimo priemone – teisinės informacijos turiniu, padedančiu atskleisti tokias vertybes, kaip tiesa, gėris, grožis, tikėjimas, teisingumas, atjauta, pakantumas, patriotizmas, žinojimas ir kt.

Išvados

1. Tyrimo rezultatai patvirtina, kad, nors ir yra vykdoma daugelis programų prieš patyčias, šis reiškinys vis dar yra kasdienis dalykas daugeliui moksleivių.
2. Žmogaus teisių dokumentai įtvirtina prigimtines žmogaus teises ir tai yra taikaus žmonių tarpusavio sambūvio pagrindas. Teisinio švietimo funkciją Lietuvoje šiuo metu daugiausiai atlieka šeima, tačiau mokykla ir policija yra tos vaiko socializacijos institucijos, kurioms priskiriama ir jos galėtų sėkmingiausiai vykdyti profesionalų teisinį švietimą, tinkamai tam pasiruošusios.

3. Teisinis švietimas – naudingas patyčių prevencijos būdas. Tai patvirtina dauguma apklaustų mokinių ir mokytojų, kurie nurodo, kad teisinis švietimas svarbus moksleivio gyvenime, o jo metu gautos teisinės žinios, respondentų manymu, padeda ugdyti teigiamas moksleivių savybes, tokias kaip teisių gerbimas, pilietiškumas, teisinė sąmonė, tolerancija, atsakomybės jausmas ir kt., kurios yra priešingos mokyklose dar vis vyraujančiam smurtui, patyčioms, nepagarbai ir kitiems žeidžiantiems veiksams.
4. Mokinių ir pedagogų vertinimai, kas svarbiausia teisiniame švietime, skiriasi: mokiniai reikšmingesniu ir veiksmingesniu dalyku laiko praktinių situacijų, pavyzdžių analizę, aptarimą, t. y. mokymąsi per pavyzdžius, siekiant ugdytis taikaus mąstymo ir veiklos įgūdžius. Mokytojai (suaugusieji) labiau pabrėžia teorines teisės studijas – turinį bei metodus.

Literatūra

1. Česonienė, R.; Bičiukienė, G. Vaiko teisių mokymai per žaidimą. Elektrėnai, 2009 [žiūrėta 2011-03-09]. <URL:http://szelmeneliai.lt/failai/patirtis/vaiko_teisiu_mok_per_zaidima.pdf>.
2. Department for children, schools and families. *Cyberbullying. Safe to Learn: Embedding anti-bullying work in schools* (by Childnet International), 2007 URL: www.teachernet.gov.uk/publications
3. Department for children, schools and families. *Cyberbullying. Safe to Learn: Embedding anti-bullying work in schools* (by Childnet International), 2007 URL: www.teachernet.gov.uk/publications
4. Girdvainis, G.; Pocevičienė, R. Patyčių problema ir jos prevencijos bendrojo lavinimo mokykloje analizė. *Jaunųjų mokslininkų darbai: mokslo darbai*. 2009, 4 (25): 127–135,
5. Grigutytė, N.; Saliacionė, I.; Skučaitė, V.; Karmazė, E. G. Tyrimo „Smurto mokyklose paplitimas, formos, priežastys, prevencija ir pagalbos priemonės“ ataskaita. Vilnius, 2008. [žiūrėta 2011-02-18]. <URL: http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimai/kiti/Smurtas%20mokykloje%202008%20tyrimas%20Vaiko%20namas.pdf>.
6. Jonynienė, V. Ž. Vaiko teisių įgyvendinimas: mokyklos demokratėjimo rodiklis. *Socialinis darbas: mokslo darbai*. 2009, 8 (2): 51–64.
7. Jonynienė, V. Ž.; Juodaitytė, A. Vaiko teisių reikšmingumas ir įgyvendinimas ugdymo įstaigose (lyginamasis tyrimas)/ The importance of children's rights and their implementation in educational institutions (comparative research). *Mokytojų ugdymas / Teacher Education. Mokslo darbai / Research Works*. 2006, (6): 60–80. Šiauliai: Šiaulių universitetas / Šiauliai university.
8. Jonynienė, V. Ž. Vaiko dalyvavimo samprata ir jos įgyvendinimo galimybės. *Žvirblių takas*. 2009, (1): 2–7.
9. Jonynienė, V. Ž. Vaiko teisių įgyvendinimo Lietuvoje aktualijos. *Acta Paedagogica Vilnensia: mokslo darbai*. 2005, 15:129–142.
10. Jonynienė, V. Ž. Pozityvi tėvystė kaip vaiko teisių įgyvendinimo pagrindas. Tarptautinės konferencijos „Pozityvi tėvystė – tolerantiška visuomenė“, vykusios 2011 m. birželio 2–3 d., pranešimo medžiaga. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimas.
11. Kairienė, B.; Dzindzaliėtienė, G. Teisinis švietimas – vaiko teisių įgyvendinimo prielaidai. *Socialinis ugdymas*. 2009, 9(20): 55–68.
12. Kuberski, J. Tolerancija. *Prizmė. Krikščioniškas žurnalas apie Dievą ir jo pasaulį*. 1995, (3). [žiūrėta 2011-03-09]. <<http://www.prizme.lt>>.

13. Lister, I. *Švietimo apie žmogaus teises uždavinsys. Švietimo apie žmogaus teises uždaviniai* (red. Starkey H.). Vilnius: Europos Tarybos Informacijos ir dokumentacijos centras, 1996.
14. Patyčios Lietuvos mokyklose: problemos ir jų sprendimo būdai. 2009, 11 (39) [žiūrėta 2010-02-05]. <URL:http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/pr_analize/sv_prob11_Patycios_mokykloje.pdf>.
15. Lietuvos socialinių pedagogų asociacija, LSPA. Patyčių prevencija mokykloje. Metodinė medžiaga. Oficiali LSPA internetinė svetainė [žiūrėta 2011-01-22]. <<http://www.lspa.lt/lt/metodine-medziaga-11/39-patyciu-prevencija-mokykloje>>.
16. Motiejūnaitė, I. Mokinių požiūris į teisinį ugdymą bendrojo lavinimo mokykloje. Magistro baigiamasis darbas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.
17. OHCHR. *Human rights education and training*. [Žiūrėta 2011-01-11]. Prieiga per internetą: <http://www2.ohchr.org/english/issues/education/training/index.htm> OHCHR, Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights.
18. Palankių mokymosi aplinkų kūrimas alternatyvaus ugdymo kontekste. Projekto „Besimokančių mokyklų tinklai“ interneto svetainė [žiūrėta 2011-03-12]. < http://www.bmt.smm.lt/wp-content/uploads/2010/02/Palankiu_aplinku_kurimas.ppt>.
19. Pedagoginis žodynas [žiūrėta 2011-03-14]. <http://www.ipc.lt/liet/old/old/dok/istraukos_pedag_zodynas.doc>.
20. Pekauskas, A.; Grigaliūnaitė, G. Jaunesniojo mokyklinio amžiaus mokinių teisinio ugdymo turinio bendrojo lavinimo mokykloje analizė. *Pedagogika: mokslo darbai*. 2008, 89: 107–114.
21. Povilaitis, R.; Jasiulionė, J. S.; Kurienė, A. ir kt. *Kuriame mokyklą be patyčių*. Vilnius: Multiplex, 2007.
22. Povilaitis, R.; Valiukevičiūtė, J. *Patyčių prevencija mokyklose*. Vilnius: Multiplex, 2006.
23. Prakapas, R.; Žilinskienė, R. Teisinis ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje: pedagogų požiūris. *Socialinis darbas : mokslo darbai*. 2008, 7(2): 51–58.
24. Rigby K. Consequences of Bullying in Schools. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 2003, Vol. 48, 9: 583–490.
25. Schwebel, M. Promoting the Culture of Peace in Children. Peace and Conflict. *Journal of peace Psychology*. London, Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 2001.
26. Šlapkauskas, V. *Teisės sociologijos pagrindai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004.
27. Šmidaitė, S. Teisinio švietimo bendrojo lavinimo mokykloje modelis: optimizavimo problema. Magistro baigiamasis darbas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009.
28. Targamadžė, V.; Valeckienė, D. Patyčių bendrojo lavinimo mokykloje samprata: priešasčių, formų ir pasekmių diskursas. *Acta Paedagogica Vilnensia: mokslo darbai*. 2007, 19: 159–171.
29. Tarptautinių tyrimų duomenys [žiūrėta 2010-01-30]. <http://www.bepatyciu.lt/tarptautiniai_duomenys>.
30. Trumpulis, U. Teisėtumo principo taikymas Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje kaip teisingumo įvykdymo prielaida. *Jurisprudencija*. 2007, 12(102): 75–80.
31. Valickienė, R.; Raižienė, S.; Žukauskienė, R. Elektroninių patyčių paplitimas tarp Klaipėdos apskrities vyresniųjų klasių moksleivių. *Socialinis darbas: mokslo darbai*. 2009, 8(2): 114–121.
32. Willard, N.M.S *Addressing the Harm Caused by Online Social Cruelty*. Center for Safe and Responsible Internet Use, URL: <http://cyberbully.org> or <http://csriu.org>
33. Willard, N.M.S. *Educator's Guide to Cyberbullying and Cyberthreat*. Permission to reproduce and distribute for non-profit, educational purposes is granted, 2007. URL: <http://www.cyberbully.org/cyberbully/docs/cbcteducator.pdf>.

34. Zaborskis, A.; Cirtautienė, L.; Žemaitienė, N. Moksleivių patyčios Lietuvos mokyklose 1994–2002 m. *Medicina*. 2005, 41(7). „I am not scared project“ svetainė [žiūrėta 2011-03-09].<<http://iamnotscared.pixel-online.org>>.

35. Žalimienė, L.; Lazutka, R.; Skučienė, D. ir kiti. Socialinio teisingumo rodikliai švietime /mokslinio tyrimo pirmo etapo ataskaita. Vilnius, 2009 [žiūrėta 2011-03-09].<URL: www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimai/sb/SOTERO.pdf>.

LEGAL EDUCATION AS THE PREVENTION FOR BULLYING AT SCHOOLS: CONCEPTIONS OF STUDENTS AND TEACHERS

Dr. Živilė Vilma Jonynienė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Agnė Bartkutė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Dr. Tomas Butvilas

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary

The bullying extent demography is analyzed and discussed in this paper, having in mind both local and worldwide contexts. Legal education is hypothetically seen as an important activity for spreading widely the value of human rights and peace culture, instead of rooted bullying. The aim of the research presented in the article— is to clarify the conceptions of teachers and 8-10 grade pupils about the legal education role in bullying prevention. The question of what are the most important topics for school students in legal education is answered by teachers and students themselves. Conceptions summarized and differences among students and teachers answers are laid down. In the theoretical part, bullying prevention possibilities are contextualized within Lithuanian secondary school cases. Empirical data has revealed that legal education is one of the prevention instruments to avoid or eliminate taunting expressions. Legal education is very important to a student's life since, according to survey participants, such education helps nourish positive personal features such as respect for rights, citizenship, legal

consciousness, tolerance etc. These features prevent negative manifestations of mocking, bullying and taunting that are still predominant in modern schools. Students find that it is very important in legal education to analyze and discuss practical problematic situations, learn by examples and develop peaceful thinking and action skills while teachers emphasize theoretical studies of law.

Keywords: *taunting (bullying), prevention of bullying, legal education, human and children rights.*